

MUSTLASUURIMUS - TEADUS VÕI TUNDED.

Anna Maria Viljanen –Saira

Viimase kaheksa aasta jooksul on lugematul hulgal avaldatud pilte mustlastest – puudutaks see siis nende ajalugu, nende räägitavat keelt, nende eluviisi või kunsti. Kui lüüa kokku avaldatud materjalide lehekülgede hulk ja võtta sealt saadud teadmised mõõdupuuks siis võiks kergesti öelda, et mustlased on üks maailma tuntuim ja uuritum rahvas.

Tegelikkuses on nende avaldiste teaduslik tuum olnud minimaalne, sageli ka eksiv. Mustlastest tehtud uurimustööde kvaliteedi ja tööde hulga ebasuhtele on uurijad alles viimastel aastatel hakanud tähelepanu pöörama (Acton 1979 a, 231-241; Martin – Heuss 1983).

Täpsustades kriitiliselt mõningaid mustlastest tehtud väljaandeid on märgatav kirjutajate lähenemine uurimusobjektile oma idealismi või ideoloogia kaudu. Sellised lähenemisviisid, mis loovad objektist vale pildi on järgmised:

1. ROMANTILINE : Mustlasi nähakse „vabade“, „metsikute“, „taltsutamata“, „meeletute“, kirglike, kütkeid puruks rebivate looduslastena, keda hõimust väljaspool olevad inimesed asjata püüavad. Euroopa 1800 aastate kirjandusest on mitmeid näiteid selle vaatekoha järgi mustlastest (näit. Prosper Merimee Carmen 1845 ja Viktor Rydbergi Singoala 1857). Mõnedes veel 20. saj. tehtud „uurimustes“ on kuulda veel romantismi (näit. Clebert 1967 ja Rishi 1976).

2. MÜSTIFITSEERIV : Mustlaste eluviisi, nende kombeid, uskumusi ja ainelist kultuuri nähakse kurioosumite kollektsioonina. Selles lähenemisviisis - erinevalt eelmisest - võimendub negatiivne toon vojerism, piilumismentaliteet, mille põhjaks on eelkõige oma kultuuri idealiseerimine ja võõra kultuuri võõrastamine. Selliseid õppe- ja ajaloolisi ideid kasutanud lähenemisviisid olid üldiselt omased 19. saj. teist poolt ja 20. saj. esimest poolt mõjutanud etnograafidel, keda loetakse evolutsiooni koolkonda kuuluvateks. Nad korjasid eri rahvaste hulgast suuri materjaalseid ja vaimseid kollektsioone eesmärgiga rekonstrueerida nende kollektsioonide abil erinevate rahvaste arenguid. Nendel uurijatel jäi sageli märkamata seos, kuhu nende leitud ja uuritud kultuuripiirid kuuluvad. Seosest eraldatuna võisid nii mustlaste kui ka teiste rahvaste kultuuripiirid näida hirmu peale ajavate või kurioosete kollektsioonidena. Tõelisest kultuuri mõistmisest ei saa sel juhul juttugi olla.

3. HOOLDAV : Mustlasi nähti haletsusväärsetena, kuna nad ei olnud pääsenud osalema läänelikus eluviisis ja osa saama ristiusuga toodud tsivilisatsiooni hüvedest. Mustlaste vaesus, kirjaoskamatus ja oletatav uskumatus hirmutas. Sellisel seisukohal olevatel „uurijatel“ ei olnud sageli tegelikke teadmisi mustlastest; nad olid võib olla kohanud mõningaid mustlasi ja nendega isegi vestelnud, kuid oma otsused tegid nad enda kultuuri väärtushinnangute järgi. Sellised kirjutajad olid tüüpilised 19. saj. le, millal loodi mitmel pool maailmas kristlikule maailmavaatele tuginevaid heategevusorganisatsioone. Nende põhieesmärgiks oli muuta mustlaste eluviisi, et nad saaksid elada inimväärset elu. See eesmärk saavutataks ainult siis kui mustlased hülgaksid oma kultuuri, muudaksid oma eluviise jäädess paiksiks, võtaksid vastu ristiusu, niipalju kui nad juba kuuluksid kirikusse, hakkaksid täitma kristliku eetika norme järgivaid eluviise. Eesmärkide teostumiseks sellised organisatsioonid teeksid konkreetseid aitamistöid muuseas luues lastekodusid, korraldades täiskasvanutele erikoole ja kursusi jne. Heade kavatsuste taustal võis sageli näha alandavat ja hooldavat suhtumist mustlastesse; neid peeti igavesteks lasteks, kellel puudus valmisolek ise otsustada oma asjade üle. (näit. Viita 1967).

4. VIHAMEELNE : Mustlasi nähakse oma rahvusest alaväärtuslikumate inimestena, keda on õigus ja kohustus vastavalt kohelda. Vihameelne suhtumine tuleb välja peidetult näit. hooldamise ja erinevate eluviiside suunamisega, mille eesmärgiks oli (on) mustlaskultuuri

muutmine võimalikult riigikultuuri sarnaseks, s.t. assimileerida see . Mida oma kultuuri sarnasemaks võõras kultuur saab, seda kergem on seda välja kannatada.

Kõigile neile neljale vaatenurgale lisaks on veel see vale oletus ,et mustlased moodustavad ühtse rahva,kellel on samad eluviisid ja ühtne kultuuriajalugu.

Kuidas siis selgitada ebakõla olemasoleva materjali hulga ja selles sisalduva asjalike teadmiste vahel? On ju olemas teisigi „eksootiliseks“ loetud rahvaid ja kultuure,millede kohta vähemalt praegu on saada asjalikke teadmisi. Võibolla kõige suuremaks põhjuseks saab pidada mustlaste olemist vähemusrühmana, rahvusena kellel ei ole oma rahvusriiki ja kes elab võõra kultuuri keskel. Liites vähemuse staatusele veel majandusliku ja poliitilise võimu puudumise, on selge,et sellise rühma hirm oma kultuuri säilimise eest on põhjendatud. Sellisel juhul üheks võimaluseks,et kaitsta oma rühma kultuuri võõra kultuuri mõjude eest on panna piirid kontaktidele ümbritseva riigi rahvaga. Läbikäimist võidakse reguleerida selgete normidega: näit. ei ole hea abielluda võõra kultuuri esindajaga; ei kõlba osaleda võõrastel usu tseremooniatel. Karistuseks sellise käitumise eest on leebel juhul halvaks panu , karmimal juhul rühmast eraldamine või füüsiline karistamine.Ka erilised stereotüübid,sageli keelava tooniga uskumused ja arusaamine teise rahvuse või rühma omadustest – tõelistest või ainult kujuteldavatest – mõjuvad tegusatena ja püsivatena, ühelt sugupõlvelt teisele üle minevate kahe rühma läbikäimist reguleerivate vahenditena.

Ollakse omamoodi nõiarõngis: vähemusrühm eraldub kultuurilise assimileerumise hirmus või riigi rahvus eraldab end nende eluviisi ja kultuuri hirmutavaks arvates. Mõlemal juhul on rühmade vahelised kontaktid vähesed, kuna võimalusi teineteisega tutvumiseks takistavad ekslikud ja keelavad stereotüüpsed mõtteviisid ja eelarvamused.